Pohdintoja romaanin tulevaisuudesta. Uusia kirjallisuuden muotoja keskustojen ulkopuolella

—

Lieven Ameel, Natalya Bekhta, Valentina Hoffren, Kuura Juntunen, Isabel Petersen

’Maailmankirjallisuuden’ käsite on ymmärretty monilla eri tavoilla: sillä voidaan viitata kirjallisuudentutkimuksen globaaliin ilmentymään, maailman kaikkiin olemassa oleviin teksteihin tai itse kirjallisuuden maailmaan (Habjan 2019). Käsite tuli tauon jälkeen uudestaan kirjallisuusteorian keskiöön 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin Fredric Jameson ja Gayatri Chakravorty Spivak käsittelivät maailmankirjallisuutta vaikutusvaltaisissa puheenvuoroissaan, ja mm. Pascale Casanova, Franco Moretti ja David Damrosch kehittivät maailmankirjallisuuden teoriaa eteenpäin. Maailmankirjallisuuden käsitteen pohdinta on avannut uusia tutkimussuuntia ja johtanut niin tutkimusalojen ja kaanonien rajojen kuin julkaisukäytäntöjen uudelleenarviointiin. Maailmankirjallisuuden tutkimiseen liittyy 2000-luvun alkuvuosikymmenillä myös tiettyjä haasteita: jos ’maailmankirjallisuus’ pitää sisällään käsityksen päivitetystä, laajennetusta ja entistä monimuotoisemmasta korpuksesta verrattuna aiempaan ’vertailevaan kirjallisuudentutkimukseen’, miltä tämä päivitetty korpus näyttää? Entä miten voidaan varmistaa, että se muodostaa edustavan valikoiman teoksia, joita käsitellä opetuksessa ja tutkimuksessa? Jos 2000-luvun kansainvälinen kirjallisuuden kenttä on angloamerikkalaisten kirjallisuustrendien dominoima, haluammeko seurata tätä kehitystä vai yritämmekö vastustaa sitä? Onko kirjallisuuden lukeminen käännöksinä ongelmallista? Miten voidaan tutkia verraten perifeerisiä kirjallisuuden ilmiöitä ja samalla pitää kiinni jonkinlaisesta yhteisestä korpuksesta, joka mahdollistaisi tutkimuksen kansainvälisen jakamisen jatkossakin?

Yllä olevia maailmankirjallisuuden teoriaan liittyviä kysymyksiä pohditaan tässä puheenvuorossa yhden valitun kirjallisuudenlajin – romaanin – 2000-luvun kehityksen valossa. Romaanilajin muodollisten kokeilujen käsittely maailmankirjallisuuden näkökulmasta soveltuu myös hyvin sen tarkasteluun, miten käännöskäytännöt, kirjallisuuspalkinnot ja yliopistojen opetussuunnitelmat vaikuttavat romaanilajin arvottamiseen. Maailmankirjallisuutta hallitsevan lajin tutkiminen tuo mukanaan omia haasteita, eikä vähiten sen takia, että tämä tunnetusti kannibalistinen laji on taipuvainen sisältämään myös muiden kirjallisuudenlajien piirteitä. Mitkä ovat romaanin omat tuntomerkit 2000-luvun alussa? Miten romaani erillisenä lajina voidaan määritellä tarkemmin – edes väliaikaisesti – pedagogisiin tarpeisiin? Useat huomattavat nykyprosaistit Edouard Louisista Mohsin Hamidiin tuntuvat etsivän uusia, kokeellisia muotoja, mikä viittaa siihen, että romaanilajilla on edelleen tunnistettavat lajikonventiot, joita voi rikkoa. Miten voidaan lähestyä näitä laajoja ja osin liukuvia aiheita käytännön näkökulmasta eli yliopiston luokkahuoneen tasolla?

Tämä puheenvuoro tarkastelee yllä olevia kysymyksiä *The Future of the Novel: New Literary Forms Beyond the Centres* -kurssin pohjalta. Kurssi järjestettiin Tampereen yliopistolla keväällä 2024. Kurssin tarkoitus oli tarkastella nykyromaanin muotoja ja funktioita tarjoamalla laaja johdanto uusformalismin sekä maailmankirjallisuuden teorioihin monipuolisen kaunokirjallisen aineiston rinnalla.

Kaunokirjalliseksi lukemistoksi valikoituivat tekstit kansainvälisen kentän keskustojen ulkopuolelta. Fokus oli erityisesti manner-Euroopan periferioissa: kurssilla käsiteltiin muun muassa tekstejä puolalaisesta ja ukrainalaisesta kontekstista, Ranskan maaseudulta ja ruotsalaisesta pikkukaupungista. Teksteistä luettiin valikoituja katkelmia englanninkielisinä käännöksinä ja luennoilla viitattiin tarvittaessa myös alkuperäisiin teksteihin. Kurssi oli kansainvälinen paitsi lukulistan myös opiskelijoiden ja opettajien osalta: opettajilla on belgialainen ja ukrainalainen tausta ja opiskelijat muodostivat monipuolisen kansainvälisen ryhmän. Kurssille osallistui enimmäkseen kirjallisuustieteen ja englantilaisen filologian opiskelijoita.

Puheenvuoromme tavoite on tuoda esille kurssin suunnitteluun ja korpusvalintaan liittyviä huomioita sekä luentojen keskusteluista esiin nousseita oivalluksia. Tarkoitus on pohtia myös laajemmin niitä haasteita ja mahdollisuuksia, jotka liittyvät keskustojen ulkopuolelta tulevan kokeellisen proosan vertailevaan tutkimiseen ja opettamiseen. Haluamme pohtia myös, miten perifeerisyyden käsite kietoutuu kirjallisuuden markkinataloudelliseen arvottamiseen. Seuraavaksi käsittelemme kurssin teoreettisia lähtökohtia, ennen kaikkea uusformalismia ja maailmankirjallisuuden teoriaa. Tämän jälkeen esittelemme lyhyesti kurssin suunnittelua ja aineistoa. Esitämme myös huomioita kurssin herättämistä kokemuksista osallistujien näkökulmasta. Tämä teksti kirjoitettiin kurssin opiskelijoiden ja opettajien yhteistyönä.

Lähtökohtina uusformalismi ja maailmankirjallisuus

Kurssilla otettiin lähtökohdiksi kaksi teoreettista näkökulmaa: uusformalismi sekä maailmankirjallisuuden teoria. Viimeaikaisten kirjallisuuden muotoja ja kirjallisuusteoriaa käsittelevien tutkimusten pohjalta lähestyimme kaunokirjallisia lajeja niiden ”affordanssien” tai ”tarjoumien” näkökulmasta eli tarkastellen niiden tekstuaalisten piirteiden mahdollisia käyttötapoja. Kurssimme pyrki vastaamaan kahteen keskeiseen kysymykseen: mitä (uusia?) tarjoumia romaanin muoto kehittää 2000-luvun alussa? Miten nämä tarjoumat heijastavat nykyromaanille asetettuja vaatimuksia?

Koska kurssi keskittyi nimenomaan romaaniin, sen tehtävänä oli vääjäämättä myös pohtia, missä määrin romaanimuoto voi tällä vuosisadalla säilyttää elinkelpoisuutensa kirjallisena muotona. Tämän puheenvuoron puitteissa ei ole mahdollista käydä läpi kaikkia viimeaikaisia väitteitä romaanin (kuoleman) statuksesta – keskusteluja, joita on käyty monografian pituisissa teksteissä kuten vaikkapa Pieter Vermeulenin *Contemporary Literature and the End of the Novel* (2015) tai tuoreissa tutkimusartikkeleissa kuten Marc Farrantin ”Literary Endgames” (2020) tai Paul Dawsonin ”The Undead Novel” (2022). Lyhyesti sanottuna kurssin yhtenä lähtökohtana toimi Peter Boxallin teoksessa *Twenty-First Century Fiction* (2013, 221) esitetty näkemys siitä, että romaanin tulevaisuus

kytkeytyy sen ”utooppiseen pyrkimykseen” ja taipumukseen ”etsiä uusia tilallisia ja ajallisia muotoja” kontekstissa, jossa planetaarinen tulevaisuus näyttäytyy yhä synkempänä. Kurssi käsitteli romaania näistä lähtökohdista käsin tilana, joka rekisteröi meneillään olevia maailman mullistuksia ja rakentaa mahdollisia tulevaisuuksia.

Nykyromaanin kehitystä muokkaavat yksittäisten tekstien muodolliset piirteet mutta myös maailmankirjallisuuden konteksti. Maailmankirjallisuus on ollut käsitteenä kiistanalainen 1990-luvun lopusta lähtien, mutta, Aamir Muftin sanoja lainaten, ”[t]uskin voidaan vastata tilanteeseen käskyllä: ’palataan takaisin kansallisiin kirjallisuuksiin!’” (2016, x.) Toisin sanoen tuskin on mahdollista palata vertailevan kirjallisuudentutkimuksen vanhempaan muotoon, joka keskittyi hyvin rajattuun määrään kansallisia kirjallisuuksia ja kieliä. Sen sijaan on välttämätöntä siirtyä pois kulttuurisilta ja kielellisiltä mukavuusalueilta ja pyrkiä tekemisiin sellaisten tekstien kanssa jotka, ainakin teoreettisesti, voivat olla lähtöisin mistä tahansa maailman kulmasta. Tämä myös pakottaa lukemaan niitä käännöksinä. Kuten Neil Lazarus on painokkaasti todennut (2022, 36), tästä seuraa, että on vastustettava ”kielen fetisismiä, joka on niin syvään juurtunut piirre vertailevan kirjallisuudentutkimuksen nykyisessä institutionaalisessa muodossa”.

Yksi kurssimme teoreettisista tavoitteista oli pukea sanoiksi sellaista romaanin teoriaa, jota tämänkaltainen maailmankirjallisuuden suuntautuminen vaatii. Sen sijaan että olisimme keskittyneet käännetyn kirjallisuuden lukemisen vaaroihin, halusimme korostaa itse lukemista jonkinlaisena käännöstyönä: lukeminen on merkityksen rakentamista ja itsessään ”monisyinen älyllinen harjoitus” (Lazarus 2022, 38). Tätä käännöstyötä muistuttavaa harjoitusta muovaavat paitsi kieli myös romaanin sisältö ja muoto, kulttuurinen konteksti, kirjailija ja lukija. Toisin sanoen emme lähestyneet fiktionaalista teosta hermeettisenä objektina, jonka ainoa ”todellinen merkitys” (tai ”todelliset merkitykset”) olisi(vat) saavutettavissa ainoastaan alkuperäisen kielen kautta, vaan lähestyimme sitä ilmiönä, joka puhuttelee myös kielten ja kulttuurien rajojen yli.

Toinen kääntämiseen liittyvä kysymys koskee sitä, miten erilaiset kansalliset kirjallisuudet (tai maailmankirjallisuudelliset alueet) rakentuvat kansainvälisen kirjallisuuskentän uusien, oletetun globaalien ja dekolonisoitujen maantieteellisten rajojen mukaan. Vertailevasta näkökulmasta katsottuna tällaiset maantieteelliset jäsennykset hahmottuvat usein kaksinapaisesti: globaali pohjoinen ja etelä, ”länsimainen” ja postkoloniaalinen kirjallisuus tai nykyinen hegemoninen angloamerikkalainen keskusta ja sen periferiat. Euroopan kirjallisuuden periferioiden tapaus on tässä suhteessa havainnollistava. Onko esimerkiksi mielekästä kuvata Ukrainan tai Puolan nykykirjallisuutta globaalin pohjoisen ja etelän välisen dikotomian kautta vai tarvitaanko näiden suhteiden kuvaamiseen muita nimityksiä? Entä suomalainen tai ranskalainen nykykirjallisuus, jonka kansalliset positiot voidaan helpommin hahmottaa metaforisesti

”pohjoisina”: asettuvatko nämä kirjallisuudet tasavertaisesti kirjallisuuden kentän keskiöön? Molempien kohdalla kyse on eurooppalaisesta kirjallisuudesta, mutta kuuluvatko nämä kirjallisuudet tämänhetkiseen länsimaiseen kaanoniin? Tässä vain muutamia haasteita, jotka liittyvät nykyisiin yrityksiin tehdä vertailevaa transnationaalista kirjallisuudentutkimusta.

Valikoima kokeellista proosaa keskustojen ulkopuolelta

Viime vuosikymmeninä on julkaistu verraten suuri määrä tutkimuskirjallisuutta englanninkielisen kirjallisuuskentän kokeellisista muodoista, mukaan lukien englanninkielisen globaalin etelän kirjallisuuden muotokokeiluista (ks. esim. Anam 2019; Ashleigh 2020; Wiemann 2023). Siihen verrattuna on julkaistu vain vähän tutkimusta, joka tarkastelee vertailevasti Euroopan perifeeristen alueiden kirjallisuuksien muotokokeiluja. Kurssillamme käytetty aineisto heijastaa tämän tutkimusaukon paikkaamisen tarvetta. Alusta lähtien halusimme ottaa mukaan kulttuurisesti merkittäviä tekstejä, jotka kuvaavat Euroopan periferioita (laajasti ymmärrettynä) ja jotka on julkaistu muulla kielellä kuin englanniksi. Periferioita ei määritelty kurssilla ainoastaan maantieteellisesti vaan myös kulttuurisesti suhteessa hallitsevaan tai vähemmän hallitsevaan kieleen. Opetustarkoituksen kannalta oli tärkeää, että valitut tekstit olivat saatavilla käännöksinä englanniksi ja mahdollisesti myös joillain muilla, osallistujien hallitsemilla kielillä. Vaikka pidimme tärkeänä lähestyä kurssin korpusta nimenomaan käännettynä kirjallisuutena, halusimme, että vähintään yksi vastuuopettajista pystyisi lukemaan tekstit alkuperäisellä kielellä. Viimeinen valintakriteerimme oli, että valituilla teksteillä piti olla jotain kiinnostavaa sanottavaa kaunokirjallisen muodon ja aikalaisyhteiskunnan välisestä dynamiikasta.[1]

Korpus, johon lopuksi päädyimme, koostuu seuraavista teksteistä: Joseph Ponthusin *À la ligne* (2019, *On the Line* 2021), joka sijoittuu Bretagneen, Ranskan työväenluokan kontekstiin; Marit Kaplan *Osebol* (2019, *Osebol* 2021), joka sijoittuu ruotsalaiseen pikkukaupunkiin; Volodymyr Rafeyenkon *Мондегрін. Пісні про смерть і любов* (2019, *Mondegreen. Songs about Death and Love* 2022), joka sijoittuu osin itäiseen Ukrainaan juuri ennen vuonna 2014 tapahtunutta Venäjän hybridihyökkäystä; Olga Tokarczukin *Dom dzienny, dom nocny* (1998, *House of Day, House of Night* 2002), jonka tapahtumapaikka on Sleesian alue, jolla on puolalaisia, saksalaisia, tsekkiläisiä ja slovakialaisia juuria; Øyvind Rimbereidin *Solaris korrigert* (2004, *Solaris Corrected* 2011), joka sijoittuu Norjaan, tulevaisuuden Stavangeriin. Lopuksi vielä Georgi Gospodinovin *Времеубежище* (2020, *Time Shelter* 2022), joka tarjosi laajan kirjon Euroopan (tai tarkemmin: Euroopan Unionin maiden) reunoja ja keskustoja. *Solaris korrigert* oli aineiston ainoa varsinainen poikkeus: tekstiä ei ollut kokonaisuudessaan saatavilla käännöksenä, ja kyse on selkeästi pitkästä kertovasta runosta, ei romaanista. Kuitenkin Rimbereidin tekstin kielelliset kokeilut sekä sen ekologiset teemat tarjosivat

tärkeän vastakohdan muille valituille teksteille, ja tekstissä käytetty eeppinen muoto mahdollisti kiinnostavan vertailun muun aineiston romaanimuodon tarjoumiin. Opiskelijoiden tuli lukea valitut tekstikatkelmat ennen jokaista luentoa. Sen lisäksi kaikki opiskelijat lukivat yhden kirjan kokonaisuudessaan kurssin lopputenttiin, jota järjestettiin *open book* -tyyppisenä tenttinä.

Monet keskeisimmistä korpuksen herättämistä kysymyksistä koskivat kirjallisuuden arvoa. Mikä on kansainvälisten kirjamarkkinoiden rooli kirjallisuuden arvon tuottamisessa? Millä tavoin kansallisen kirjallisuuden teokset tulevat kanonisoiduksi osaksi maailmankirjallisuutta? Kurssimme aineistoon sisältyi vakiintuneita ja laajasti käännettyjä kirjailijoita, mukaan lukien kirjailijat, joille on myönnetty arvostetuimpia kirjallisuuspalkintoja Nobelin kirjallisuuspalkinnosta Ruotsin August-palkintoon. Siitä huolimatta kurssimme aineisto näyttäytyi etäisten ja vaikeasti hahmotettavien nimien luettelona verrattuna vastaavien kirjallisuutta käsittelevien kurssien aineistoihin. Miksi näin oli? Kurssilla käytimme Pieter Vermeulenin artikkelia "New York, Capital of World Literature" (2017) pohtiaksemme kirjallisen arvon kysymystä ja keskustellaksemme siitä, millainen vaikutus lukuyhteisöllä voi olla kaunokirjallisten odotusten muodostumisessa. Monet nykykirjailijat ovat hyvin tietoisia kirjamarkkinoiden tilasta ja lukijoiden toiveista. Lukijat muodostavat verkossa yhteisöjä, jotka käsittelevät ja suosittelevat tiettyjä kirjoja, mikä voi vaikuttaa teosten myyntiin ja näkyvyyteen ja siten ohjata muita kirjailijoita ja kustantajia kohti samanlaisia tyylillisiä tai lajiin liittyviä ratkaisuja.

Kysymys kirjallisuuden arvosta koskee myös 2000-luvun romaanitaiteen muodollisia kokeiluja. Kurssimme korpuksen romaanit ovat muodoltaan kokeellisempia kuin keskimääräinen, markkinatrendejä seuraava romaani, mutta osin juuri tekstien kokeellisuus on syy siihen, että ne erottuvat joukosta. Romaanit ovatkin saaneet kirjallisuuspalkintoja mahdollisesti juuri muodollisen erottumisen ansiosta. Samaan aikaan kokeellisuus tekee niistä ehkä monessa mielessä vaativampaa ja lukijoille turhauttavampaa luettavaa, mikä vahvistaa näiden romaanien asemaa perifeerisenä: termi toimii siis tässä yhteydessä myös metaforana sille, miten tyyli ja vieras kulttuurikonteksti voivat vaikuttaa tietyntyyppisten tekstien marginalisoitumiseen kansainvälisillä kirjamarkkinoilla.

Kokeileva proosa luokkahuoneessa

Kurssi oli rakennettu siten, että se tarkasteli yhtäältä romaanin paradigmaattisia muotoja (tai niiden puutetta) ja toisaalta niitä lukutapoja, joita tarvitaan, kun halutaan analysoida monimuotoisia mutta keskenään rinnastettavia romaanimuodon kokeiluja. Silmiinpistävä seikka opiskelijoiden näkökulmasta oli se, että kurssi ei monien muiden kurssien tavoin lähtenyt liikkeelle siitä, millaisia erilaisten lajityyppien tai muotojen pitäisi olla, vaan keskittyi sen sijaan siihen,

mitä nämä tekstit *tekevät*. Tästä tekstilähtöisestä lähestymistavasta huolimatta kirjallisuusteoreettisilla näkökulmilla ja käsitteillä oli edelleen merkittävä rooli: luennoilla liitettiin jokaiseen tekstiin keskeinen tutkimusartikkeli sekä valittu avainkäsite, joiden avulla teoksen analyysia jäsennettiin. Käsitteinä toimivat mm. 'kone', 'polyfonia', 'pääoma', 'kokeilu' ja 'eepos'.

Yksi kurssin lähtökohdista romaanin lajityyppimäärittelyissä oli ajatus siitä, että romaanilajia luonnehtii sen kerronnallinen muoto. Hyödynsimme Richard Walshin näkemystä kertomuksesta yhtenä keskeisenä merkityksen ja ymmärryksen tuottamisen mekanismina (2018). Monissa korpuksemme romaaneissa keskeistä on nimenomaan se, miten vaikeaa tekstien on kerronnallistaa niiden käsittelemiä teemoja, kokemuksia ja merkityksiä. Hyvä esimerkki tästä on Øyvind Rimbereidin *Solaris korrigert*, joka käyttää keksittyä ja sekavaa kieltä kuvatakseen lukijoille luoksepääsemätöntä tulevaisuutta. Samassa hengessä Volodymyr Rafeyenkon *Mondegreen* näyttää, miten kieli voi joko muuttaa näennäisen vakiintuneen tosiasian tai objektin merkitystä tai miten se voi kokonaan epäonnistua voimakkaan inhimillisen kokemuksen kuvaamisessa.

Avainkäsitteiden soveltamisen ei ollut tarkoitus sitoa valittuja tekstejä yhteen tiettyyn muotoon tai tulkintaan. Sen sijaan pyrimme soveltamaan erilaisia teoreettisia lähestymistapoja rinnakkain ja joustavasti, mikä johti toistuvasti odottamattomiin tulkintoihin. Esimerkiksi *Osebolin* luennan yhteydessä käsiteltyä polyfonian teoriaa oli myös mahdollista soveltaa hedelmällisesti *À la ligne* -romaaniin, jota olimme edellisellä luennolla lähestyneet ihmisen ja koneen välisten suhteiden näkökulmasta. Käsitellyt romaanit yhdistelivät erilaisia kokeilevia muotoja, minkä vuoksi niihin oli myös mahdollista soveltaa useita teoreettisia näkökulmia. Tästä syntyi keskenään huomattavan erilaisia tulkintoja. Oli myös kiinnostavaa huomata, miten jotkut tekstit näyttivät vastustavan tiettyjä teoreettisia ja käsitteellisiä lähestymistapoja. Miten on mahdollista soveltaa Walshin kertomuksen teoriaa sellaiseen tekstiin kuin Olga Tokarczukin *Päivän talo, yön talo*, joka pyrkii aivan muuhun kuin kertomaan tarinaa?

Useimmat romaanit vahvistivat käytännössä Mariano Siskindin väitettä, että "maailmankirjallisuuden lajimuodostelmia ei voida enää pitää rakenteellisina normeina tai tulkinnallisina ohjenuorina" (2012, 347). Marita Kaplan *Osebolin* laji on esimerkiksi ilmiselvästi episodinen pienkaupunkiromaani, mutta sen lyyristen tunnuspiirteiden ansiosta se on luokiteltavissa myös pitkäksi runoteokseksi. Todellisten ihmisten haastattelut tuovat Kaplan tekstiin myös heteroglosseja, jotka vihjaavat arkistomaisesta muodosta ja pyrkimyksestä tallentaa häviämisen kynnyksellä olevan yhteisön kokemusmaailmaa.

2000-luvun alun kirjallinen muoto luovan kirjoittamisen näkökulmasta

Kurssin edetessä romaanimuodon kysymys sai uusia merkityksiä, kun käsittelimme sitä luovan kirjoittamisen näkökulmasta. Tämä johtui erityisesti

siitä, että useat kurssiin osallistujista olivat itse kirjoittajia. Yliopiston opetussuunnitelmiin lisätyt romaanit asettavat ennakko-oletuksia siitä, millaista romaanimuotoa pidetään hyväksyttynä tai konventionaalisena ja millaista poikkeuksellisena. Kurssikeskusteluissa pääsimme seuraamaan läheltä, miten kaunokirjallisen korpuksen muodostuminen yliopistolla ohjaa aloittelevia kirjailijoita hahmottamaan romaanin mahdollisia muotoja omassa luovassa kirjoittamisessaan.

Romaanimuotoon liittyvät odotukset ohjasivat meidät takaisin Walshin (2018, 12) vähimmäismääritelmään kertomuksesta muotona (tai merkityksenannon logiikkana), joka organisoi materiaalinsa lineaariseen ja temporaaliseen jatkumoon – siis jäsennykseen, jota monet korpuksemme teksteistä joko kyseenalaistivat eksplisiittisesti tekstin tasolla tai vastustivat tulkinnan tasolla. Myydyimmät romaanit tyypillisesti seuraavat melko suoraviivaista kerronnallista logiikkaa. Pitäisikö kirjailijan siis pyrkiä kirjoittamaan romaani, joka puhuttelee laajaa lukijakuntaa vai olisiko parempi kokeilla erilaisia muotoja silläkin riskillä, että se saattaisi karkottaa lukijoita? Nämä kysymykset liittävät romaanimuodon myös kaupalliseen potentiaaliin ja oletettuun lukijakuntaan: tarinan, muodon ja ympäröivien odotusten väliseen vastavuoroisuuteen.

Markkinoinnin kannalta voi olla tärkeää, että romaani näyttää välittävän selkeitä merkityksiä, mutta kurssikeskusteluissa korostui kokeilevan romaanimuodon merkityksen epävakaus. Keskustelimme esimerkiksi siitä, että *À la ligne* -teoksen säemuotomainen eteneminen saattoi viitata romaanissa esillä olevaan tuotantolinjaan, tai että Olga Tokarczukin teos vaikutti paikoin päiväkirjamaiselta. Epäselväksi jäi, missä määrin nämä merkitykset olivat yhteensopivia Ponthusin tai Tokarczukin omien tarkoitusten kanssa. Vaikka kyse ei olisikaan tarkoituksellisista merkityksistä, tämänkaltaiset kurssikeskusteluissa tehdyt tulkinnat olivat päteviä, kunhan ne perustuivat itse tekstiin ja asiaankuuluvaan teoriaan. Kirjailija voi yrittää punoa tarinaansa tiettyjä merkityksiä siinä toivossa, että lukija huomaa ne, mutta lukijan toteuttama, käännöstyötä muistuttava tekstin muodonmuutos kohti uusia merkityksiä voi olla yhtä kiinnostava.

Säeromaanit, perifeeriset kaanonit ja kirjallisen muodon avoimuus

Tämän puheenvuoron lopuksi esitämme vielä kolme kokoavaa huomiota kurssin pohjalta. Ensimmäinen huomio liittyy itse romaanimuodon kysymykseen. Kurssimme kantava ajatus oli, että romaani on muuntuvuudestaan huolimatta pohjimmiltaan proosatekstiin perustuva muoto. Oli yllättävää huomata, että useimmat kurssilla käsitellyt tekstit sopisivat yhtä hyvin pitkän runon nimityksen alle. Tämä oli odotettavaa *Solaris korrigert* -teoksen kohdalla. Mutta useat muut tekstit sisälsivät niin paljon lyyrisiä tunnusmerkkejä, että niiden kohdalla jäi avoimeksi, olivatko ne enää lainkaan romaaneja. *À la ligne* koostuu käytännössä runosäkeistä, jotka on koottu lyhyiksi luvuiksi. Lopputulos on

jonkinlainen arkinen versio säeproosasta tai lyyrisestä proosasta. Artefaktina *Osebol* näyttää ulkoasun puolesta romaanilta, mutta sen teksti on muodoltaan lähempänä pitkää, useista äänistä koostuvaa kerronnallista runoa: sitä on kuvattu termillä 'asiaruno' (*sakpoesi*) tai 'dokumentaarinen runo'. Tässä olisi yksi tärkeä jatkotutkimuksen suunta 2000-luvun erityisesti keskusten ulkopuolella kehittyvän romaanimuodon tulevaan tarkasteluun.

Toinen huomio kohdistuu kaanonin muodostumiseen. Huomasimme, että käsitelty korpus näytti tosiaan monista näkökulmista perifeeriseltä: se ei ollut osa 2000-luvun alun maailmankirjallisuuden kentän ydinkaanonia, ainakaan maailmankirjallisuuden teorian vaikutusvaltaisimpien julkaisujen valossa; se on julkaistu kielillä, joita useimmat opiskelijat eivät osanneet, minkä takia se luettiin käännöksinä. Näistä syistä se oli melko erilainen kuin monet muut kaunokirjalliset aineistot, joihin opiskelijamme olivat törmänneet aiemmilla yliopistokursseilla. Siitä huolimatta nämä tekstit ovat monella tavalla myös keskeisiä kaunokirjallisia tekstejä niin kansallisen vastaanoton kuin kansainvälisten käännös- ja kirjallisuuspalkintojen infrastruktuurien kannalta. Vaikka kyse oli teksteistä, joita oli käännetty laajasti ja jotka olivat myös kriitikoiden ylistämiä, ne eivät olleet (vielä) päässeet vaikuttamaan (kirjallisuuden) teorian kehittämiseen. Nämä havainnot korostavat myös tässä julkaistun puheenvuoron ajankohtaisuutta: esittelemme englanniksi – maailman *lingua francaksi* – käännettyä kirjallisuutta, joka on toistaiseksi jäänyt vaille paikkaa romaanimuodon tulevia kehityslinjoja koskevissa teoreettisissa keskusteluissa.

Viimeinen huomio liittyy kurssin aikana kehittyneeseen dynamiikkaan avoimen ja muuntuvan romaanimuodon ja luokassa harjoitetun tulkinnan avoimuuden välillä. Analyysien ja tulkintojen lopputulos ei ollut pelkästään se, että käsitellyt tekstit rikkovat lajin ja muodon konventioita, olihan tekstien poikkeama vakiintuneista konventioista nostettu esille kurssin alusta alkaen. Tekstit myös osoittivat, mihin uudet romaanimuodot formaalisina kokeiluina taipuvat, jos niitä lähestyy ilman ennakkoarviota siitä, miten hyvin ne toimivat romaaneina. Vaikka ennakkotietoa lajeista ja kaunokirjallisista muodoista tarvitaan, kun halutaan tunnistaa innovaatioita, pyrimme kurssilla välttämään yksiselitteisiä lajimäärittelyjä tai tulkinnanvalintoja. Kannustimme avoimiin tulkintoihin; teoreettisten käsitteiden ristiin soveltamisen oli tarkoitus avata opiskelijoille ovi itsenäiseen merkityksenantoon ja kehittää vahvempaa ymmärrystä siitä, mitä on mahdollista saada aikaan kirjottamisella, kertomuksilla, ja romaanin monipuolisilla kokeiluilla.

Viitteet

1 Yksi kurssin tavoitteista oli rinnastaa kokeilevan proosan muotoja erilaisissa mutta keskenään verrattavissa kulttuurismaantieteellisissä konteksteissa. Tämän takia päätimme keskittyä yhteen rajattuun (joskin varsin monipuoliseen) maantie-

teelliseen alueeseen: manner-Eurooppaan. Toivomme tämän kurssin (ja tämän puheenvuoron) havainnollistavan, että kyse on kaikkea muuta kuin kaunokirjallisesti homogeenisesta tai monoliittisesta ympäristöstä. Toisenlaiset valinnat ja ratkaisut olisivat mahdollistaneet toisenlaisia tutkimuskysymyksiä, oivalluksia ja tuloksia. Tulevat, samoja teemoja käsittelevät kurssit voisivat esimerkiksi keskittyä globaalin etelän (esim. ranskaksi, hollanniksi, portugaliksi julkaistuun) kokeilevaan proosaan tai voisivat sisältää enemmän kirjailijoita marginalisoiduista tai aliedustetuista yhteisöistä. Vaikka yksi tärkeä kriteeri oli, että vähintään yhden opettajan oli pystyttävä lukemaan tekstit alkuperäiskielellä, olisi jatkossa mahdollista käsitellä esimerkiksi saamelaista kirjallisuutta siten, että kutsuttaisiin mukaan saamelaisia kieliä osaava ja kirjallisuuksia tunteva vieraileva luennoitsija.

Lähteet

Anam, Nasia 2019. Introduction. Forms of the Global Anglophone. *Post45* 22.2.2019. https://post45.org/2019/02/introduction-forms-of-the-global-anglophone/ (27.1.2026).

Boxall, Peter 2013. *Twenty-First Century Fiction. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511902727.

Dawson, Paul 2022. The Undead Novel. A History of Realism or a History of Prose Fiction? Teoksessa *The Routledge Companion to Narrative Theory*. Toim. Paul Dawson & Maria Mäkelä. New York: Routledge, 221–234. DOI: 10.4324/9781003100157-21.

Farrant, Marc 2020. Literary Endgames. The Post-Literary, Postcritique, and the Death of/in Contemporary Literature. *Critique. Studies in Contemporary Fiction* 61(2), 144–156. DOI: 10.1080/00111619.2019.1681355.

Habjan, Jernej 2019. The Global Process of Thinking Global Literature. From Marx's Weltliteratur to Sarkozy's Littérature-Monde. *Journal of Global History* 14(3), 395–412. DOI: 10.1017/S1740022819000184.

Harris, Ashleigh 2020. *Afropolitanism and the Novel. De-realizing Africa*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429280337.

Hayot, Eric 2012. *On literary worlds*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199926695.001.0001.

Lazarus, Neil 2022. *Into Our Labours. Work and its Representation in World-Literary Perspective*. Liverpool: Liverpool University Press. DOI: 10.3828/liverpool/9781802070101.001.0001.

Mufti, Aamir 2016. *Forget English! Orientalisms and World Literatures*. Cambridge, MA: Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674915404.

Siskind, Mariano 2012. The Genres of World Literature. The Case of Magical Realism. Teoksessa *The Routledge Companion to World Literature*. Toim. Theo D'haen, David Damrosch & Djelal Kadir. Abingdon: Routledge, 345–355.

Walsh, Richard 2018. Narrative Theory for Complexity Scientists. Teoksessa *Narrating Complexity*. Toim. Richard Walsh & Susan Stepney. Cham: Springer, 11–19. DOI: 10.1007/978-3-319-64714-2_2.

Wiemann, Dirk 2023. *Anglophone Verse Novels as Gutter Texts. Postcolonial Literature and the Politics of Gaps*. London: Bloomsbury. DOI: 10.5040/9781501399534.